

11.-LANDARAK: TANTAIK ETA...

Bide-ertzetan, len, zugatz geiago ikusten zan, baiña bere-billak euren aurka jotzen ebelako-edo geienak kendu egin dabez.

Bein baten gizaki bi egozan bide-bazter baten gosaltzen eta zugatzai buruz egiten eben berba. Bidelariak au esan eban:

– Zugatzak dodaz nire bidelari-lagun, euren lerroak adierazten dauste bidea norantza doan.

Basozaiñak au erantzun eutson:

– Nik be lagunak dodaz zugatzak. Nekatuta nagonean gaztañapean atsedentzen naz eta zugatz onen adar biurriak zomorpo askoren bide dira, or ibiltzen dira katagorriak, orri-artean mitxeletak eta txori txiolariak egun-sentiari agur egiteko, or egoten da gabaz ontz zaratatsua. Olako egurretan idatzi dabez Turkestan'en aurkitu dabezan esku-idazkiak.

Ez dakigu noiztikoa dan zugatzak gurtzea, baiña Romulo'ren ikondoa sagaratua zan, brontze-aldiko Martin, sorgin-antzekoa, dantzaz gurtzen eben gazteak, maiatzeko zugatza gurtzen dabe Afrika-aldean batzuk, erreka bat igaro bear dabenean zugatz orren orri bategaz igortziten dabe bekokia, eta oria arri baten gainean izten dabe au alta-rea ba'litiz lez eta esaten dabe: "Guk errekea igaroten dogun artean jatsiko al dau ibai urdiñak bere burua!"

Euskaldunen artean lizarra ta ereñotza sakratuak dira, ari-tza beneragarria.

Bidelariak erantzun eutson:

– Zuk asko irakurri dozu, antza dagoanez.

– Bai. Gutenberg'eri eskerrak! Au basorik baso joiala azal eze baten izkiak idazten ebillan eta azal ori etxera eroan eban papel baten batuta. Eta an ikusi ebazan berak zugatz-azalean idatzitako izkiak papelean itzi ebezan aztarrenak eta ortik zerbait atera leikela etorri jakon burura eta bereala asmatu eban irarkola edo inprenta. Baiña alkar izteko garaia dogu...

– Egia! Bidea daukat deika. Agur.!

☆☆☆

Agustuko egunik beroenean uso bat kokatu zan aritz baten. Ezkur batzuk jan ebazan, baiña ezkur bat osorik jausi zan lurrera. Orrelan urten zan bizirik ezkur ori. Eta bide luze bateri asiera emon eutson zugatz aundi eta eder izateko.

Berrogei urte geroago emon ebazan aritz arek lenengo ezkurak Aizea baiño beste iñor ez zan konturatu, euriak, beroak, leiak edo izotza inguruan izan arren, eta zugatzak bizirik jarraitu eban.

Orain orra or aritza, sendotasunaren ezaugarri, egoki eta arro. Bost gizaldi baiño geiago iraungo dau bizirik eta ilteko orduan, burua makurtu barik jausi egingo da.

Antxiñako errietan jainkoa zan aritza,. Jupiter'eri be eskiñia, basajaunen eta lamiñen ikusgarria zan. Buru-inguruan iñori ipintea, garaitzaren ezaugarri zan.

Grezitarrak ama zugatza esaten eutsoen eta euria ekarri nai ebenean, Jupiter'en abade batek aritz-adar bat buztiten eban Lizeo mendiaren gallurreko iturrian.

Euskalerrian Gernika'ko arbola, aritza da.

Eta gorde aztu barik Erregeen egunera arte Gabon gabe-

ko enbor lodia. Aregaz ez dozu ikusiko ez ospelik, ez tximis-tarik etxe-gaiñean.

☆☆☆

Izadi osoak illa dirudi. Sasien arantzak zorrotz eta mingor dagoz. Zugatzak ez dauke orririk. Baiña migura (muérdago) adarrai lotuta urte-kolorez biribil eta bizi agiri da. Antxiña-ko erri batzuren zugatz sagaratua.

Druidak eritxen zelten abadeak espirtuaren irudi egin eben migura eta illargiaren seigarren egunean ebagi egiten eben urrezko zega bategaz eta izara garbi baten gainera jausten zan migurea edo zaparra,.adarrik txikienik be galdu barik.

Migureagaz gaiso asko osatzen dirala uste eben antxiña-koak.

Izadian gauza guztiak beteten zeregin bat, baiña migu-reak ez dauka zeregiñik: Txori batek ereiten dau, negu-txori polit batek, kolko legena dauan zozoak. Gero asi gogorak botaten dauz. Eta lurrean usteldu egiten dira eta zugatzean geratu dan azia da biziko dana. Eta zugatzera azal bat sartu-ko dau andik janaria xurgatzeko. Iñon kontura janda, metro bat zabal daukan landara biribil biurtzen da.

Neguan zugatza legor dagoanean migureak eze jarraitzen dau.

Migureak zoriona ekarri eta bizitz illezkorra emoten ei dau.

☆☆☆

Basoak ez dira bardiñak lurraren garri-aldean eta iparral-dean.

Txanela bat doa laban errekan isil-isillik,. baso orritsu baten barruan doan errekan..A bai bakartade arrigarria!

Ba-dau lurak eguzkia iñoz sartzen ez dan trokia. An landarak orri zabalak daukez. Gorago palmondoak...

Zur arrotzen artean okumea da nagusi. Gabon lurraldeak urtero lareun eta ogeta amar milla tone bialtzen dauz erbestera.

Zur kolore ederdunak be lurralde askotatik etorten dira: Ebano edo zur baltza, palisandroa, kaoba, intxaurra, Ameriketako piñua, burdin-egurra, larrosea, lili ubela, liñua, alkanfora... sandaloa... Salomon'ek jauretxea egitea erabgi ebanean, bere aita-giñerraba zan Fenizia'ko Hiran erregeari Libano'ko zedroak eskatu eutsozan eta zedroz beteriko baso areik betiko utsik geratu ziran.

☆☆☆

Eta erretxiñea nondik dator?

Piñu gorritzka bat zaurituta ateraten da. Eta asko aterando-oren, piñua bota egin bear izaten da.

Arabia'ko gomak deritxenak alkazietatik ateraten dira. Laka be erretxiñea da eta barnizak egiteko be erabiltzen da.

Gomeari Peru'ko inditarrak "Ka-u-txu esaten dautsoe, zugatz negartia deritxon batek emoten dau. Lenengo borragomea London'eko ikasle batek erabilli eban 1777n. urtean. A bai ikasle ospetsua.

☆☆☆

Iru milla ta bosteun urte dauzan zugatz bat ezagutzen dabe Kalifornia'n, garri gorria dauan sekuoia. Ogeta bost bizi-lekuko etxe baten neurria dauka, 85 m luze, eta garriko ardatz-lerroa amaika metro ta erdikoa..Azalak metro-erdiko lodierea dauka eta oso biguna da,erdian zulo bat egin eutsoen eta zulo orretatik ibiltzen zira berebillak. Aren zuragaz sei bizilekuko ogeta bederatzi etxe egin leikez Aren aurrean gizakiak txiki ikusten dau bere beurla.

Gure piñuak ez dira aundi-aundiak, ederrak bai, eta itxura askotakoak

Neguak bere edurragaz estaltzen dauzan saratsak gabon-giro poza gogoratzen dauzku, baita udan mendietan eginda-ko ibillaldi luzeak be..Piñuetatik urrean eukiten doguz zipresak. Batzuk Japon'en,txikiak dira, esku-barruan artzeko lakoak. Beste batzuk aundiak. Baiña olako zugatz azpian ez da bedarrik erneten, piñuak bedarrai pozoia dan lurruna botaten dautselako

...

Begiratu dagiogun ipar-aldeko basoari. Eguzkia dauke egunez, izotza gabaz eta Kanada'ko bordaria pozik egoten da, pikatuta azukera-astigarrai negarra kentzen dautselako. Erretxiñearen antzera, azala zauritu eta negarra ontzietara batzen dabe.

Berrogei urteko astigar batek lau ontzi beteten dauz eta epailletik jorraillera amabi litro izaten dira. Tanta-zaratak entzuten dagoan bordariak "dólar-euria" esaten dautso.

Astigarra zugatz ederra da, zura oso ona eta zuri-gorri margoduna,

Zugatzetatik dator papela egiteko gaia be.

☆☆☆

Zugatzakaz zur edo egur-lanak egiten dira: Dagonilleko illargiaren lenengo ostiralean botaten da pagoa, kalotxak edo zapatillak egiteko, baiña intxaurra, urkia, lizarra eta ezkia be erabiltzen dira. Lanabide au galtzen doa.

Azkona izan zan gure aurretikoen izkillu bat:kañabereagaz egiten zan eta gai onegaz egin leitekez beste gauza asko.

Altzariak egiten dauzanari, ebanista esaten jako,bere gairik onena ebano edo zur batza deritxon zura dalako .Zur au ura baiño astunagoa da, unterik ezin leio sartu.

Pianoa egiteko bost zur-mota erabilli leikez, arrabita edo bioliñaren zura astigarra izaten da.

Igali-landarak be zur ona eukiten dabe:Kerizak, maderik,intxaurrak, sagarrak, margo argia dauke.

Goroztia izaten da grabatzaillen zura, arotzak danetik, irudigilleak aledun zugatzak, otsaragilleak zumel biguna,upagilleak alkazia eta gaztañea, baiña artea be ona da koñakari usain gozoa emoteko eta artea da gure etxe zarretan betiko sendoa izan dan zugatz bat.

Danok bizi bear izaten dogu sabai baten azpian, orregaitik maite dogu gure etxea.

Borneo' n oraintsura arte zugatzetan egiten izan dabez euren etxeak eta or euken etsaien aurka gordeleku ona, orregaitik egiten dabez inditarrak be euren etxeak age-gaiñeetan. Lurralde otzetan etxeak zurezkoak izaten dira.

1860n. urtera arte itxas-ontzi guztiak zurezkoak ziran . Oraingo itxas-ontziak burdiñezkoak dira, baiña opor-ontzi bat egiteko gaur be kaoba artzen da.

☆☆☆

Aitatu daiguzan lorarik ez dauken landara batzuk.

Odoldiai alde bat il egiten jake eta beste bat sortu, azagari-buztenak orain milloi asko urte bizi dira lurrean eta tontor-antzeko sorta bat dauke muzturrean zabaltzeko, irea edo garoa ludian bizi da irurogeta bost milloi urte ezkerro, eta aizto antzeko orri baten dauz aziak.

☆☆☆

Eta perretxikoak? Oneik bizia kendu naiz emon egin leikee..Lanadaretan zarrenetarikoa da.. Olako batetik atera eban Fleming' ek penizilina osasungarria..

Ez dauke klorofilarik eta beste landara batzuren kontura bizi dira, parasitoak dira.

Kontuz ibilli ilgariak diranak alboratzeko eta ez uste izan pozoiak zidarra baltzitu egiten dauala, edo ospindun ur irakiñak pozia kentzen dauala. Kontuz! Dakianari itaundu!

☆☆☆

Lur-gaiñean landarak edergarri doguz, baiña askoz geiago edertzen dabez itxas-azpiak.

Algak lenen. Lotan egoten dira eguzkiak bere argia ta beroa agertu-arte. Eguzkiagaz itxartu eta biziten asten da eta barriro eguzkia doanean, bere kristalezko etxean lo egiten dau. Txiki-txikiak dira.Sargatsu itxasoan irureun metrokoa izan leiteke

Eta Atlantik itxasoan España baiño amar bidar aundiagoa dan itxas-bedartza dago.

Itxas-ertzeko aitzetan arraintxuak ain maite daben itxas-bedarra dago.

Asia'n jaten dabez itxas-bedar oneik eta ortik ateraten dabe Japondarrak Kantena deritxon janaria.

Itxas-ondoko lorategiak zoragarriak dira.

☆☆☆

Eta onelan, arduraz eta asko laburtuaz, amaitzen doguz gidari izan dogun Margo Ederdun Entziklopedia deritxon liburutik artu doguzan jakingarri oneik. Irakurle! Pozgari izan jatzuz? Orrelan ba'da, neu be pozik geratzen naz.

Olazar'tar Martin